

Forai Brigitta:

LEGKISEBBEK A KISEBBSÉGBEN – ROMA GYEREKEK OKTATÁSI HÁTRÁNYAI⁴

E tanulmány középpontjában egy kis erdélyi településen élő és tanuló roma gyerekek állnak. Azt vizsgálom milyen oktatási hátrányokkal néznek szembe már attól a pillanattól kezdve, hogy bekerülnek az oktatási rendszerbe.

Célkitűzésem az, hogy feltárjam azokat a tényezőket, legyenek azok társadalmi, kulturális vagy oktatási tényezők, amelyek a faluban élő gyerekek oktatási hátrányait előidézik, vagy hozzájárulnak a fennmaradásukhoz. A kutatásom fő kérdése az, hogy milyen nehézséggel és hátrányokkal néznek szemben ebben a kis zsákfaluban élő roma gyerekek az oktatási rendszerben.

Elsőként, szakirodalmi háttérre támaszkodva, tisztázom, hogy mit rejt magában a hátrányos helyzet, az oktatási egyenlőtlenség. A fogalmak ismertetésekor a roma közösségek sajátosságaira szentelem a figyelmem. E mellett bemutatom az erdélyi roma közösség kultúráját, történelmi és antropológiai megközelítésből is. A roma közösségek ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy jobban megértsük az iskolarendszerhez és az oktatáshoz fűződő viszonyukat.

A kutatás kvalitatív alapokon nyugszik. A módszertani részben bemutatom, hogy milyen módszerekkel és eszközökkel dolgoztam, és indoklom ezeket. A módszertani részben bemutatom, hogy milyen módszerekkel és eszközökkel dolgoztam, és indoklom ezeket. Bemutatom a kutatási kérdéseket is, amelyek megválaszolása elvezet a fő kérdésem feltárására.

Végül pedig, három dimenzión, a falu, az iskola, óvoda és az osztály, keresztül bemutatom az eredményeket. Ez a három dimenzió bemutatja komplex módon, hogy milyen összetett tényezők hatnak a gyerekek iskolai eredményességére.

Szakirodalmi áttekintés

Szakirodalmi áttekintőnként kezdjük akkor az egyenlőtlenség és a hátrány kifejezések tisztázásával. Mindkét kifejezés jelen van a hétköznapi szóhasználatban, sokszor azonban nem a megfelelő kontextusban használjuk. Jelentésüket gyakran leszűkítve használják, kizárólag olyan problémaként azonosítva be ezeket a jelenségeket, mint amelyek csupán etnikai kisebbségek, környékünkön leginkább romák, problémái (Kocsis, 2020; Radó, 2007). A hátrányos helyzet, társadalomtudományi megközelítésben, azonban többféleképpen értelmezhető, de általánosan olyan személyekre, családokra vagy csoportokra vonatkozik, akiknek életkörülményei és lehetőségei jelentősen elmaradnak a társadalom többségének színvonalától (Huszár, 1981). A hátrányos körülmények között élők jellemzően alacsony jövedelemmel rendelkeznek, rosszak a lakáskörülményeik, túlsúlyfolságban élnek, alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek. Esetenként megváltozott a munkaképességük, vagy állami gondoskodásban nőttek fel (Malpass, 2008; Dean, 2019). Azok pedig, akik e tényezők közül legalább kettővel jellemezhetőek halmozottan hátrányos helyzetűnek tekintjük (KSH, 2021).

A szegregáció jelensége a társadalom különböző csoportjainak térbeli elkülönülését jelenti (Andorka, 2006). Noha eredetileg a településszociológia szakértői városi környezethez kötötték, Magyarországon és Európa-szerte is elsősorban a roma közösségek esetében jelenik meg, főként kisebb településeken (Radó, 2007). Ezekben a közösségekben a lakóhelyi elkülönülés gyakran együtt jár a munkanélküliséggel, rossz lakhatási feltételekkel és társadalmi kirekesztettséggel is (Neményi, 2018).

A szegregáció az oktatásban is jelen van. Ennek során a tanulókat bizonyos okokból kifolyólag, például roma származásuk vagy hátrányos helyzetük miatt, külön osztályokba vagy iskolákba sorolnak. Ez pedig

⁴ <https://doi.org/10.17048/Tanulases tarsadalom.2025.4>

súlyosbítja az esélyegyenlőtlenséget, a tanulók önbizalmát és a társadalmi mobilitási esélyeiket. Mindehhez az is hozzájárul, hogy a szegregált intézményben gyakran kevésbé képzett, felkészületlenebb pedagógusok tanítanak (Havas és mts., 2001; Radó, 2018). A lakóhelyi szegregáció és az iskolai szelekció együttes jelenléte gyakran vezet ahhoz, hogy a magasabb státuszú családok gyermekeit jobb presztízsű iskolákba íratják, így a roma gyerekek aránya egyes intézményekben növekszik. Ennek a folyamatnak az eredménye a gettóiskolák létrejötte. (Radó, 2007; Lannert, 2004).

Az oktatási hátrányok oka részben az, hogy az iskolarendszer, a közoktatás nem képes megfelelően felmérni a „köz” igényeit. Nem tudnak megfelelően reagálni ezekre a különböző igényekre, és ez különösen a hátrányos helyzetű és roma gyerekek esetében eredményez oktatási lemaradást (Réthy, Vámos, 2006). Nem lehet azonban teljesen az oktatási rendszer számlájára írni ezeknek a problémáknak a meglétét. A roma közösségek értékrendje, a szülők, a környezet oktatáshoz való viszonya is nagyban befolyásolja a gyermekek oktatási lehetőségeit (Forray, 2015).

A romák Romániában a második legnagyobb kisebbség, a magyar után. Erdélyben, Maros megyében él a legnagyobb roma közösség, ahol a 2021-es népszámlálás adatai szerint a lakosság 9,7%-a vallotta magát roma származásúnak, ami mintegy két százalékos növekedést jelent a korábbi, 2021-es, adatokhoz képest. Az anyanyelvként romani nyelvet beszélők aránya 4,1% (www.recensamant.ro).

A romániai szakirodalom, a magyartól kissé eltérően csoportosítja a roma közösségeket. Megkülönböztet roma közösségeket nyelvjárás és hagyományos foglalkozás szerint, így beszélhetünk például gábor, beás, rézműves, muzsikus romákról. (Barany, 2014). Erdélyben a gábor roma közösségek őrzik leginkább hagyományaikat, amelyek a mindennapi élet számos területére kihatnak: öltözködésre, családi életre, gyereknevelésre és munkavégzésre is (Eparu, 2008; Berta, 2014). A gábor nők színes, rakott szoknyát, blúzt és ékszereket viselnek, míg a férfiak nagy karimájú kalapot hordanak, ezért nevezik őket „kalapos cigányoknak” is. Hagyományosan réz megmunkálással, üst készítéssel foglalkoztak, de ma legtöbbször kereskedelemről élnek. Legtöbbször külföldről behozott árukat, ruhák, használati tárgyak, értékesítenek (Berta, 2014).

A közösség szigorú hagyományoknak megfelelően neveli a gyermekeit. A kisgyermek gondozása kizárólag a nők feladata. Ahogy idősebbek lesznek a fiúgyermek a felnőtt férfiaktól tanulnak. Bevonják őket a felnőttek világába, eljárnak kereskedni az apjukkal. A lányok ezzel szemben a hagyományos női szerepekre vannak tanítva. Az ő feladatuk elsősorban a háztartási munkák ellátása és a gyermeknevelés lesz. A fiatalok korán, akár 16-18 éves koruk körül házasodnak (Kemény, 2000).

A közösség identitásának fontos része a nyelv, a romani. A román és a magyar nyelvi környezet erősen hat rá, a gáborok mégis igyekeznek megőrizni azt.

A gáborokat kutatók kiemelik, hogy egy hagyományokhoz ragaszkodó, származásukra, nyelvükre, szokásaikra büszke roma közösség ez. Mindezeket igyekeznek megtartani ápolni és tovább adni a gyermekeiknek (Heltai, 2015; Csapó, 2014).

A roma közösségek oktatási helyzete Európai Unió szerte komoly problémát jelent a tagállamok számára. Az EU országokban a roma gyerekek körében kiugróan magas a korai iskolaelhagyás aránya (OECD, 2020). Romániában a 16-24 éves romák 24%-a soha nem járt iskolába, míg a nem romák esetében ez az arány mindössze 1% (FRA, 2014). A középfokú végzettséggel rendelkező roma fiatalok aránya 22%, miközben az országos lemorzsolódási ráta 16%. Országos szinten a nem roma fiatalok 84%-a legkevesebb középfokú végzettséggel rendelkezik, a roma fiataloknak azonban csupán 22%-a jut el a középiskola befejezéséig (Romania Education & Labour Report, 2025).

Európai Uniós összehasonlításban Romániában a romák szinte legnagyobb aránya él szegénységben, szegregátumokban (Erdélystat.ro). Az ország e mellett kevés összeget költ az oktatásra is, 2023-as felmérés szerint EU-n belül egy diákra itt jut a legkevesebb összeg (Equality Challenges in Romanian Education, 2023)

Az Európai Unió különös figyelmet szentel a roma gyermekek felzárkóztatására. Romániában is különböző programok indultak el, amelyek hozzájárulhatnak a roma gyerekek oktatási egyenlőtlenségeinek csökkentéséhez. Igyekeztek, többek között, változtatni a nemzeti alaptanterven, képezni a pedagógusokat. Próbáltak roma mediátorokat bevonni az iskolai életbe. Mindezek mellett Romániában külön fenntartott helyek vannak a roma kisebbséghez tartozók számára középiskolákban és egyetemeken is (www.anr.gov.ro).

Módszertani alapok

A kutatásomhoz kvalitatív módszereket alkalmaztam. A minőségi módszertan lehetővé teszi az olyan jelenségek, társadalmi csoportok megfigyelését, amelyek önmagukban nem számszerűsíthetők. Nagy előnye az is, hogy a kutatás során folyamatosan alakíthatjuk a kérdéseinket, eszközeinket az alapján, amit a terepen tapasztalunk.

A résztvevő megfigyelés szolgál a kutatásom alapjául. Ennek köszönhetően a vizsgált közösséget, a faluban élő roma gyerekeket, a saját környezetükben figyelhettem meg. Ennek előnye, az hogy személyesen tapasztaltam meg az iskolás gyerekek mindennapjait, oktatási nehézségeit. Hátránya azonban, hogy a kutató jelenléte befolyással lehet a közösség viselkedésére, másképpen viselkedhetnek a gyerekek, amikor egy "idegen" is jelen van az iskolában és a tanórákon. Mind e mellett hátránya a résztvevő megfigyelésnek, hogy a kutató a saját nézőpontján, tapasztalatán keresztül tudja leírni a megfigyeléseket.

A kutatásomat egy nyárad-menti kis faluban végeztem, amely Marosvásárhelytől körülbelül 40 km-re található. Összesen két hetet töltöttem el itt az iskolásokkal és az óvodásokkal. Első héten az "Iskola másképp" keretén belül találkoztam a gyerekekkel, majd később egy hagyományos oktatási héten is jelen voltam. A faluban tartott farsangi bálon is részt vettem, ahol nem csak a gyerekek, de a szüleik is jelen voltak. A terepmunkámat megelőzően igyekeztem online forrásokból minél több információt találni a faluról, helytörténeti- és népszámlálási adatokat elemeztem.

A megfigyeléseket igyekeztem kiegészíteni olyan emberekkel készített interjúkkal, akik jól ismerik a helyi roma közösséget, valamint a gyerekeket. Beszélgettem egy helyi házaspárral, a polgármesterrel, az adventista egyház vezetőjével, az iskola igazgatónőjével és a helyben tanító pedagógusokkal.

Mindenik interjúhoz, a tanító- és óvónő kivételével, más- más interjú vezetőt készítettem, hiszen mindenki más aspektusból ismeri a helyi roma közösséget és a gyermekeket. A kérdéseket tematikusan csoportokba rendeztem. Egy közös kérdést tettem fel minden beszélgetés végén, amivel arra ösztönöztem az alanyaimat, hogy elmondják a kapcsolódó gondolataikat és tapasztalataikat.

Az interjúk elemzésénél a három dimenzióra figyeltem. Arra összpontosítottam, miként számolnak be az interjúalanyaim a faluról, az iskoláról és az osztályról, óvodás csoportról.

A kutatási kérdéseket lebontottam a vizsgált dimenziók alapján. A faluval kapcsolatban a következő kérdéseket tettem fel:

- Milyen a községközpont és a falu kapcsolata?
- Milyen a falu etnikai összetétele?
- Hogyan lett roma többségű a falu?
- Milyen kapcsolat van a roma és magyar lakosok között?
- Milyen kapcsolata van a lakosoknak egymással?
- Milyen egyházak vannak jelen a faluban, és milyen hatással vannak a lakosok életére?

Az iskolai dimenzióban az érdekelt, hogy:

- Hogyan alakult ki az iskolai kirendeltség és miért maradt fent?
- Milyen a kirendeltség és a központi iskola kapcsolata?
- Hogyan alakult ki az összevont osztály a kirendeltségben?
- Hova mennek tovább negyedik osztály után a diákok?
- Mi az igazgatónő véleménye és tapasztalatai a falu béli kirendeltséggel?

Az osztály és az óvodás csoporttal kapcsolatban az emberi viszonyok, kapcsolatok kerültek a középpontba.

- Mit tudunk a gyerekekről és a családjukról?
- Milyen problémáik és nehézségeik vannak a gyerekeknek?
- Milyen a roma – magyar gyerekek viszonya?
- Milyen módszerekkel dolgoznak a pedagógusok?
- Hogyan alakítják ki a pedagógusok, hogy mit tanítsanak?
- A tanítónő hogyan osztja meg az idejét az összevont osztályban?
- Milyen tantárgyak érdeklik leginkább az iskolás gyerekeket?
- Mi a pedagógusok véleménye a gyerekekről?

Eredmények bemutatása

A település és a roma közösség bemutatása

B. története hosszú múltra tekint vissza. Történelmi feljegyzések szerint már a XIII. században éltek a területén emberek. Az első írásos emlék a faluról 1450-es években született. A faluban kezdetektől több felekezet volt jelen, az unitárius, református és katolikus egyházak meghatározták az évszázadok folyamán a falu fejlődését.

A falu életében komoly változást eredményezett a kommunista időszak rendelkezései. A kollektivizálás és az iparosodás következtében többen elköltöztek a faluból. Az urbanizáció leginkább a fiatalokra gyakorolt nagy hatást. Ennek a folyamatnak köszönhetően a falu lassanként előregedett. A rendszerváltást követően a családok visszakapták a földterületeket, de sokan már nem költöztek vissza a faluba, így sok föld megmunkálatlan és sok ház üres maradt. A falu egyre inkább elszigetelődött a környező nagyobb településekről, először a vonatállomás zárt be, majd autóbusz sem közlekedett a faluban.

Az elmúlt három népszámlálás (2002, 2011, 2021) adatainak vizsgálata után elmondható, hogy B. faluban és Cs. községben jelentős demográfiai változások történtek az elmúlt években. B.-n a 2002 és 2011 közötti időszakban a magyar lakosság jelentősen csökkent, míg a roma közösség létszáma nőtt. 2021-ben B. lakossága 164 fő, férfiak és nők aránya kiegyensúlyozott. A községen belül a legtöbb magát romának tartó személy B.-n él.

A község lakosainak a felekezeti hovatartozása is jelentősebb változásokat mutat az elmúlt két népszámlálás tükrében. Míg a történelmi egyházak létszáma csökkent, addig az adventista és pünkösdista közösségek növekedésnek indultak. Több személy nem tartotta magát felekezet nélkülinek, vagy más felekezethez tartozónak 2021-ben. Ez a nagy különbség, részben, betudható a népszámlálás módszertani változásainak is.

A falu egy kis zsákfalú, egyetlen irányból közelíthető meg, erdő, szántóföldek határolják. A falu lakóinak több infrastrukturális hátránnyal is szembe kell nézzenek: nincsen tömegközlekedés a faluban, a községközpont így jóformán csak azoknak válik elérhetővé, akik autóval rendelkeznek. A faluban nincsen vízhálózat sem, a kutak pedig a nyári nagy melegben kiszáradnak, télen pedig gyakran elfagynak.

Az elmúlt években a faluban nem szerveztek rendezvényt, amelyek a lakosok számára kikapcsolódási, illetve találkozási lehetőséget nyújtott volna. 2025-ben a faluban tanító pedagógusok megszervezték az óvoda és iskola közös farsangi bálját a kultúrotthonban. Itt a magyar és roma lakosok is jelen voltak. Elsősorban külön csoportokban beszélgettek a magyar és roma etnikumú résztvevők. Ennek oka nem feltétlenül konfliktusban keresendő, inkább annak tudható be, hogy a saját anyanyelvén könnyebben beszélgetnek.

A falu lakossága mára már nagyrészt roma, a népszámlálási adatokból pontos információink nincsenek, a polgármester elmondása szerint azonban a faluban körülbelül nyolc magyar háztartás van, nagyrésztben idős

személyekről beszélhetünk. A fiatalok nem költöznek vissza a faluba, a házakat így ma az üresen maradt házakat vagy üresen hagyják, vagy pedig roma családok vásárolják meg.

Több különböző történet is szól arról, hogy a roma családok, hogyan költöztek be a faluba. Az egyik ilyen szerint egy roma család élt a falutól távolabb a Nyárád partján. 1960, 1970-es években egy árvíz után a család a falu szélére költözött, innen indult a roma közösség fejlődése. Más történet szerint ezekben az években már 3, 4 gábor család élt a faluban, akik napszámos munkával tartották fenn magukat.

A rendszerváltás a roma közösség életében is nagy változásokat eredményezett. Lehetőséget kaptak arra, hogy külföldön vállaljanak munkát. Ennek köszönhetően rövid időn belül jobb anyagi helyzetbe kerültek, mint a faluban élő magyar lakosok. A faluban üresen maradt házakat és telkeket könnyen felvásárolták, így ma már a falu központi részein is roma családok laknak. A férfiak ma is többnyire külföldön vállalnak munkát, többnyire Ausztriában, Németországban. Gyakran nem csak a férfiak mennek ideiglenesen külföldre, hanem a családjuk is, így a gyerekek hiányoznak a hazai oktatásból, arról pedig, hogy külföldön iskoláztatják-e őket biztosan nem tudunk mondani.

A roma közösség otthon maradt tagjai szorosan összetartanak, a rokonok közeli házakban élnek és segítik egymást amiben csak tudják.

Az adventista egyház hatása a környéken élő gáborok életében igen nagy. A lelkész elmondása alapján az egyházhoz tartozó gyermekek és fiatalok kitartóbbak az iskolában és később kötnek házasságot. Az egyházon belül nincsenek külön a romák felzárkóztatására szervezett programok, együtt vesznek részt a nem romákkal az istentiszteleteken és egyéb egyházi rendezvényeken. A község központban működő gyülekezet egy kisbusszal segít eljutni a gyülekezeti alkalmakra azoknak, akiknek szüksége van rá. Különösen nagy segítség ez az otthon maradt nőknek, hiszen nem rendelkeznek jogosítvánnyal.

A faluban nincsen konfliktus a magyar és roma etnikumú lakosok között, viszont együttműködni sem szoktak. Leginkább elkülönülve élnek egymás mellett. Az előítéletek azonban megjelennek a magyarok részéről különösen ha a ház vásárlásokról beszélünk: „Így történtek a vásárok na, csalással...” (részlet a házaspárral készített interjúból).

A faluban lezajló társadalmi folyamatok jól példázzák a spontán mód kialakult szegregátumokat. A roma családok zárt közösségben, egymás közelében élnek, és nem ápolnak kapcsolatot más romákkal és a magyar közösséggel sem. Ez által elkülönülnek mind térbelileg, mind pedig társadalmilag.

Az iskola és óvoda bemutatása

B.-ban elemi iskola és óvoda működik, kirendeltségként. Az iskola adminisztratív és szervezési feladatait a központban látják el, és a nagyobb rendezvények is itt kerülnek megrendezésre. Ötödik osztálytól a községközponti iskolában tudnak tovább tanulni a gyerekek. Az iskolabusz, amely körülbelül tíz éve áll rendelkezésre, megkönnyíti a gyerekek közlekedését a központ és a falu között. A faluban tanítók és a központi iskola között napi kapcsolat van. Whatsapp alkalmazáson keresztül beszélnek egymással a pedagógusok, megosztják egymással a gyerekek munkáit, közös tevékenységeket.

Az iskola története az 1800-as évek közepére nyúlik vissza: 1856 előtt egy helyi gazda tanította a gyerekeket, aki maga is csak négy osztályt végzett. Az oktatás mindig magyar nyelven folyt, kezdetben bérházakban. 1980-as években épült meg az az iskolaépület ott, ahol ma is található az iskola.

Az iskolaépület felújításra szorult, hiszen korábban „a másik majdnem ránk omlott, azt se csinálták volna meg, de már az egerek úgy jöttek mentek...” (idézet az óvónénivel készült interjúból). A felújítás után modern mosdó és új fűtési rendszer került az épületbe, amelyben jelenleg egy osztályterem, egy óvodai terem és egy tornaterem működik. Az udvaron régi játékok találhatók, amelyeket más óvodától hoztak el és „megtálykoltak” (idézet az óvónénivel készített interjúból).

Az elemi iskola összevont osztályként működik, vagyis egy tanítónéni tanítja a 0-4 osztályos gyerekeket. Összesen 23 gyerek van beiratkozva az iskolába, de ebből csak körülbelül 17-en járnak rendszeresen. A

körükben is gyakoriak a hiányzások, ami miatt sokszor lemaradnak a tananyagot illetően. Számos alkalommal késnek el órákról. Előfordult, hogy reggel 8 órakor csupán 2, 3 gyerek volt az osztályteremben. A tanítónéni ehhez alkalmazkodva az órarendet úgy állítja össze, hogy a reggeli első órákban „lazább” tantárgyakról beszéljenek.

Az osztályterem (1. kép) egyszerű, de kellemes berendezéssel rendelkezik. Ahogy azt a következő képen is látni lehet, néhány egyszerű didaktikai eszköz kap helyet a teremben. E mellett kiemelkedő szerep jut az okostévének is.

1. Kép. Az osztályterem

A gyerekek között jó kapcsolat van a magyar és roma tanulók között, az óvodában és az iskolában egyaránt együtt játszanak és dolgoznak. A tanítónéni szerint azonban a községközponti iskolában gyakoribbak a konfliktusok: „amikor volt a karácsonyi vásárunk, kint futballoztak, és az egyik gyerek mondta a másiknak, hogy bűdös cigány... De nagyon jól megoldotta R.” (idézet a tanítónénivel készült interjúból). Ez a megkülönböztetés sokakat arra késztet, hogy feladják a tanulást, különösen a 5-8. osztályban, ahol a gyerekek beilleszkedése még nehezebb.

Az osztályban 3 magyar családnál nevelkedő gyerek jár. Köztük és a roma tanulók között jó a kapcsolat. A tanórákon és a szünetekben is együtt játszanak, tevékenykednek. A roma magyar konfliktusoknak inkább a központi iskola ad helyet. „Amikor volt a karácsonyi vásárunk, kint futballoztak, és az egyik gyerek mondta a másiknak, hogy bűdös cigány... De nagyon jól megoldotta R.” (idézet a tanítónénivel készült interjúból). Az ilyen és ehhez hasonló megjegyzések nagy szerepet játszanak abban, hogy a gyerekek 5-8 osztályban már nem szívesen járnak iskolába, így kimaradnak az oktatási rendszerből.

A tanítás nyelve kihívást jelent a gyerekeknek, ami miatt a tanítónéni gyakran „olyan szavakat kell megmagyarázzak, amit én nem is gondoltam volna, hogy ők nem értenek” (idézet a tanítónénivel készült interjúból). Szerencsére a nagyobb gyerekek szívesen segítenek kisebb társaiknak, akik még nehezebben értik a tananyagot.

Kihívás a gyerekek számára a magyar nyelven való tanulás is. Sokszor nehezen értik meg a tananyagot. „olyan szavakat kell megmagyarázzak, amit én nem is gondoltam volna, hogy ők nem értenek” (idézet a tanítónénivel készült interjúból). A nagyobb gyerekek, szerencsére, szívesen segítenek a kisebb társaiknak, akik nehezebben értik a magyar nyelvet és lefordítják romani nyelvre a tanítónéni magyarázatait, utasításait. Az óvodában is hasonló a helyzet. Itt az óvónő igyekszik mondókákkal, versekkel és az okostévé felhasználásával megtanítani a gyerekeknek a magyar nyelvet. Az óvoda terme (2. kép) kedves, kézműves díszekkel van tele. Ezeket az óvónéni készítette fel. Az alábbi képen azonban az is jól látszik, hogy a terem berendezése szegényes, kevés a didaktikai eszköz, amellyel könnyebben oktathatna az óvónéni.

2. Kép. Az óvoda terme

A gyerekek sem az óvodába sem pedig az iskolában nem járnak rendszeresen. Sok család külföldön él és dolgozik bejelentés nélkül, így nem tudni, hogy a gyermekek járnak-e valamilyen oktatási intézménybe külföldön. A pedagógusok és a helyi rendőrség évente legalább kétszer felkeresi azokat a családokat, ahonnan a gyermekek egyáltalán nem járnak iskolába, és megpróbálják kideríteni hol vannak a gyerekek és miért nem jelennek meg az órákon.

Mindent összevetve elmondhatjuk, hogy a helyi közösség szegregált, így maga az iskola is szegregált intézményként működik. A faluban élő gyerekek számára ugyanis ez az egyetlen oktatási lehetőség. A pedagógusoknak kevesebb eszköz áll a rendelkezésére, sokszor saját forrásból veszik meg a hiányzó eszközöket. A gyerekeknek pedig több szempontból is problémát jelent a községközpontban való továbbtanulás, így sokat kimaradnak.

A három dimenzióon keresztül átláthatóbb és jobb képet tudunk felvázolni arról, hogy milyen hátránnyal néznek szembe az ebben a faluban élő gyermekek. A terepmunka és az interjúk során több olyan problémát sikerült feltárni, amelyek egyedül vagy együttesen okozzák a roma gyerekek oktatási hátrányait.

Az első, és talán legszembetűnőbb nehézség a nyelvi akadály. A gyerekek jellemzően alig vagy egyáltalán nem beszélnek magyarul, amikor bekerülnek az oktatási rendszerbe. Az óvónéni ezért az óvodás éveket arra használja, hogy magyar nyelvre oktassa őket, azonban a gyakori hiányzások miatt a nyelvtanulás lassan halad. Ahogy az óvónéni is elmondta: „ahhoz, hogy tudjunk egyáltalán kommunikálni, tehát én kellett tanuljak cigányul” (idézet az óvónénivel készült interjúból). A tanítás során vizuális anyagokat is alkalmaznak, például képeket mutatnak és azok alapján alkotnak mondatokat, mindig megnevezve a tárgyakat magyarul és romani nyelven is: „Képeket megnevezünk először, s akkor úgy rakunk össze egy-egy kis mondatot... Persze mindent megnevezünk cigányul is” (idézet az óvónénivel készült interjúból).

Ez a nyelvi hátrány nem csak az óvodásoknál jelentkezik. Itt azonban a nyelv mellett problémát jelent az is, hogy összevont osztályban tanulnak, így: „nincs elég idő. Tehát, hogyha csak magyar gyermekek lennének öt osztályban, akkor se lenne idő annyi amennyire szükség van.” (idézet a tanítónénivel készült interjúból). A tanítónéni tapasztalata szerint: „Én mondok valamit, nem érti, s akkor cigányul egyik a másiknak elmagyarázza, segítenek. Nekik ez erősen nehéz, hogy nem az anyanyelvükön, mindent meg kell tanuljanak.” (idézet a tanítónénivel készült interjúból).

A terepmunka során érdekes megfigyelés volt, hogy a gyerekek matematika órán anyanyelvükön számolnak, majd az eredményt fordítják le magyarra. Földrajzórán pedig az országok román nevét próbálják magyarosítani. Így születtek meg például a „Spánia” vagy „Dzsérmánia” (Spanyolország és Németország) országnevek.

Egy másik jelentős probléma a pedagógusok gyakori cserélődése, ami különösen jellemző a szegregált intézményekre. Az óvónéni elmesélte, hogy voltak olyan tanítók, akik „nem törődtek, egész nap kávéztak, na hagyták, hogy a gyerekek ott mit tudom én...” (idézet az óvónénivel készült interjúból). Emellett a korábbi tanítónők nem engedték használni a romani nyelvet az iskolában, még a szünetekben sem, ami tovább nehezítette a gyerekek helyzetét: „ahogy észrevették a tanítóné nem néz oda, rögtön cigányba ment.” (idézet az óvónénivel készült interjúból). Ezek a tapasztalatok jelentősen demotiválták az iskolába járást. Ezzel szemben a jelenlegi tanítónő támogatja az anyanyelv használatát: „kell engedni, hogy beszéljenek az anyanyelvükön egymás között.” (idézet a tanítónénivel készült interjúból).

Harmadik jelentős tényező az édesapák külföldi munkavállalása, amely miatt a gyerekek kimaradnak a hazai oktatási rendszerből. „Nagyon sok éven keresztül úgy volt, hogy elmentek olyan márciusba s hazajöttek, október, novemberbe. S akkor szeptember, októberbe üres az iskola, s aztán márciusig megint tele.” (idézet az igazgatónővel készült interjúból). Ennek következtében sok gyermek ideiglenesen külföldön él, ahol szintén meg kell küzdeniük a nyelvi nehézségekkel, ahogyan az egyik 13 éves fiú példája is mutatja, aki Németországból visszatérve visszakerült a negyedik osztályba, mert „nem tud sem románul, sem pedig magyarul” (idézet a terepmunka jegyzeteiből).

Negyedik szempontként a település földrajzi elszigeteltségét említhetjük, hiszen a faluban élőknek korlátozott a mozgási lehetőségük, hiszen nincsen tömegközlekedés, jogosítványa pedig csak a férfiaknak van. Így a roma gyerekek keveset találkoznak más közösségek tagjaival, ami szűkíti lehetőségeiket és erősíti a szegregációt.

Végül az ötödik fontos tényező a közösség erős belső normarendszere, amely a hagyományos gádor cigány szokásokat követi. Ez magában foglalja a korai házasságkötést és a hagyományos nemi szerepek szigorú betartását, ahol a fiúk elsősorban az anyagi fenntartásért, míg a lányok a háztartási és gyermeknevelési feladatokért felelősek.

Összességében ezek a strukturális, nyelvi és társadalmi tényezők együttesen komoly akadályt jelentenek a roma gyerekek oktatási előrehaladásában.

Összefoglalás

Kutatásom során egy erdélyi, Maros megyei B. faluban élő gábor cigány közösség példáján keresztül vizsgáltam a roma gyerekek oktatási egyenlőtlenségeit, valamint azokat a tényezőket, amelyek akadályozzák iskolai sikerességüket.

A kutatást kvalitatív módszerekkel végeztem: résztvevő megfigyelést és interjúkat készítettem pedagógusokkal, helyiekkel, illetve a közösség képviselőivel. Ezek a tapasztalatok és beszélgetés más-más szempontból közelítik meg a falu életét, ezzel együtt pedig a gyerekek helyzetét is.

Kutatásom alapján több, egymással összefüggő hátrányt azonosítottam, amelyek jelentős akadályt jelentenek a roma gyerekek iskolai előrehaladásában:

- a magyar nyelv ismeretének hiánya, mivel a gyerekek többsége csak az iskolában találkozik a magyar nyelvvel, és itt kell elsajátítaniuk nemcsak a mindennapi kommunikációt, hanem a tantárgyi szakkifejezéseket is.
- a pedagógusok korábbi gyakori cserélődése és az előítéletes hozzáállás rontotta a gyerekek iskolához való viszonyát.
- a családok, az apák külföldi munkavállalása miatt sok gyerek hosszabb időszakokat tölt távol az iskolától, vagy más országban tanul, ami tovább nehezíti az integrációt.
- strukturális hátránként jelentkezik a közösség elszigeteltsége, mely megakadályozza a különböző etnikai és társadalmi csoportokkal való kapcsolatteremtést.
- a helyi roma közösség erős hagyományai és normarendszere – például a korai házasságkötés és a hagyományos nemi szerepek – szintén korlátozzák a gyerekek továbbtanulási lehetőségeit.

Összességében a kutatásom rámutat arra, hogy a roma gyerekek oktatási hátrányai összetett, rendszerszintű problémákból fakadnak, amelyek csak átfogó és hosszabb távú vizsgálattal, valamint komplex beavatkozásokkal kezelhetők. A két hét terepmunkám alatt sikerült a legfontosabb nehézségeket feltárni, de számos további kérdés és kihívás maradt, amelyek további kutatást igényelnek.

Irodalom

- Andorka R. (2006). *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Barany, Z. D. (2014). *The East European gypsies: Regime change, marginality and Ethnopolitics*. Cambridge University Press.
- Berta, P. (2014). *Fogyasztás, hírnév, Politika: Az erdélyi gábor romák presztízs gazdasága*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet, Budapest.
- Cserti Csapó, T. (2015). *Alapirodalmak a hazai cigány/roma népességre vonatkozó társadalomtörténet, társadalomismeret oktatásához*. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs.
- Dean, J. (2019). Communicative capitalism and revolutionary form. *Millennium: Journal of International Studies*, 47(3), 326–340. <https://doi.org/10.1177/0305829819840624>
- Education: The situation of Roma in 11 EU member States: Roma Survey: Data in focus*. (2016). FRA. Publications Office.
- Eparu K. (2008). Gáborcigányok. Gáborcigányok | Beszélő. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/gaborciganyok>
- Erdélystat. (2020). Magyarul Beszélő Romák Erdélyben. Területi Elhelyezkedés és Lakóhelyi Szegregáció. <https://statistikak.erdelystat.ro/cikkek/magyarul-beszelo-romak-erdelyben-terleti-elhelyezkedes-es-lakohelyi-szegregacio/60>
- Equity challenges in Romanian education: Towards sustainable education for all students. (2023). *Review of International Comparative Management*, (Vol. 24 No. 4 / 2023). <https://doi.org/10.24818/rmci.2023.4.600>

- Fenntartható fejlődési célok.* Hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek – Fenntartható fejlődési célok. (2021). <https://www.ksh.hu/sdg/1-22-sdg-1.html>
- Forray R. K. (2015). Bevezetés. in Varga Aranka (Szerk.). *A nevelésszociológia alapjai*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs.
- Havas G., Kemény I. és Liskó I. (2001). *Cigány gyerekek az általános iskolákban*. Oktatókutató Intézet, Budapest.
- Huszár I. (1981). A hátrányos helyzetűek Magyarországon. *Társadalmi Szemle*, 36. évf. 6. sz. pp. 89-99.
- Heltai J. I. (2015). A Romani és a beás nyelvi tervezés lehetőségei és kihívásai Magyarországon. *REGIO*, 23(4), 27. <https://doi.org/10.17355/rkpt.v23i4.84>
- Kemény I. (2000). *A romák*. Osiris: MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Kocsis P. Cs. (2020). *A hátrányos helyzet aspektusai*. tankonyvtar.hu. <https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/8966/B9780123956996500134.pdf?sequence=13>
- Lannert J. (2004): *Pályaválasztási aspirációk*. PhD-értekezés. Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest
- Malpass, P. (2008). Housing and the new welfare state: Wobbly pillar or Cornerstone? *Housing Studies*, 23(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/02673030701731100>
- Neményi M. (2018). Interetnikus kapcsolatok hatása az identitásra. In Fejes J. B. és Szűcs N. (Szerk.). *Én vétkem – Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület, Szeged. pp. 89-108.
- OECD. (2020). *Education at a Glance 2020: OECD Indicators*. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/69096873-en>
- Radó P. (2007). Oktatási egyenlőtlenségek Magyarországon. *Esély*, 4, pp 24–36.
- Radó P. (2018). A közoktatás szelektivitása, mint a roma szegregáció általános kontextusa. In Fejes J. B. és Szűcs N. (Szerk.). *Én vétkem – Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület, Szeged. pp. 31–55.
- Romania Education & Labour Report* (2025). Fitch Solutions Store: Market Research, Analysis & Industry Reports. <https://store.fitchsolutions.com/labour-market/romania-education-labour-report>
- Réthy E. és Vámos Á. (2006). A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. In M. Nádasi M. (Szerk.) *Esélyegyenlőség és méltányos pedagógia*. Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda, Budapest
- RPL 2021. Recensământul Populației și Locuintelor – RPL 2021. <https://www.recensamantromania.ro/>
- Strategia Guvernului României De Incluziune A Cetățenilor Români Aparținând Minorităților Rome Pentru Perioada 2014-2020* http://www.anr.gov.ro/docs/Site2014/Strategie/Strategie_final_18-11-2014.pdf
- Székelyi M., Örkény A., Csepeli Gy. és Barna I. (2005): *A siker fénytörései*. Sík Kiadó, Budapest.